H. NURMATOW, N. NARHOJAÝEW

SAZ

1-NJI SYNP ÜÇIN DERSLIK

Gaýtadan işlenen 9-njy neşir

Özbegistan Respublikasynyň Halk bilimi ministrligi
tarapyndan neşire hödürlendi

Gafur Gulam adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi
Daşkent – 2011

UDK 78 (075)
85.31
H 87
BBK 85.31 ýa71

Jogapkär redaktor: **K .Mamirow** – DDPU professory

Syn ýazanlar:

A. Koşaýew – BDU dosenti; **N. Ahmedowa** – Respublikan tälim merkeziniň bölüm başlygy; **M. Nişanowa** – Respublikan tälim merkeziniň «Saz, sungat we zähmet tälimi» bölüminiň metodisti; **F.Zoitowa** – 261-nji mekdebiň mugallymasy

Döwlet býujeti serişdeleriniň hasabyndan çap edildi. Mugt.

Nurmatow H., Narhojaýew N.
Saz: 1-nji synp üçin derslik. Gaýtadan işlenen 9-njy neşir – D.: Gafur Gulam adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi, 2011, 64 s.
1. Awtordaş.

BBK 85.31 ýa71

ISBN 978-9943-03-067-1

**© Nurmatow H., Narhojaýew N.
Gafur Gulam adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi, 2011.**

Ene-atañyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

EZIZ BOSSAN – ÖZBEGISTAN

(özbek dilinde)

Sözleri **M.Mirzanyňky**
Sazy **D.Amanullaýewanyňky**

Bu dunyoda chamanlar ko‘p,
Bu dunyoda vatanlar ko‘p.
Barchasida yashnar gullar,
Barchasida yayrar dillar.

G a ý t a l a m a:

Mening uchun aziz bo‘ston –
O‘zbekiston, O‘zbekiston.

Chorlar ezgu yo‘llar meni,
Ajdodlarim qo‘llar meni.
Bu Vatanda to‘kmasman yosh,
Bu Vatanda egmasman bosh.

G a ý t a l a m a

MILLI SAZ GURALLARY BILEN TANYŞYŇ

AÝDYM-SAZYŇ ESASY SAZDYR.

«Tans» sazyny diňläň.

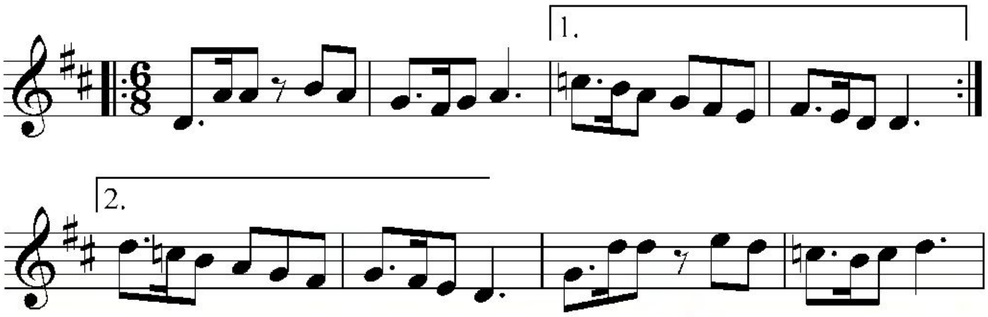

SAZDAKY SESLER AŞAKDAKY ATLAR BILEN AÝDYLÝAR:
DO – RE – MI – FA – SOL – LÝA – SI

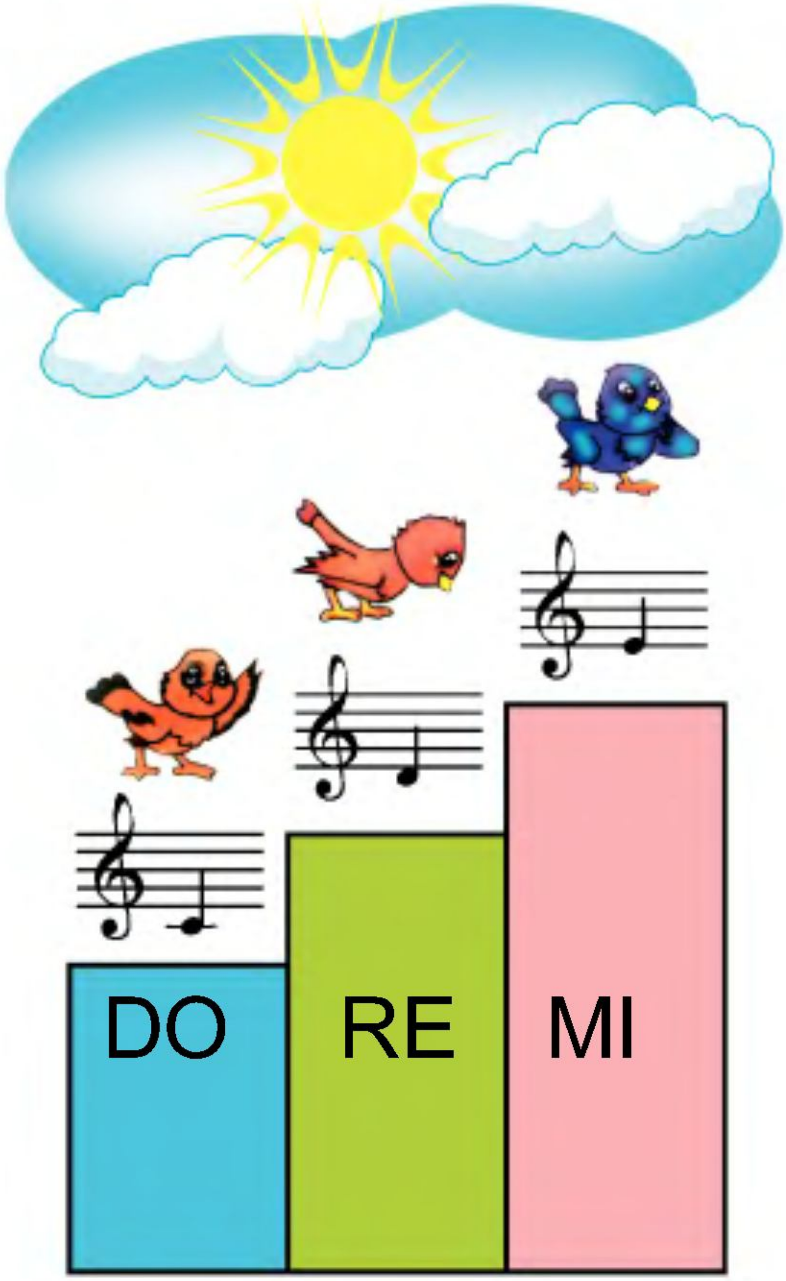

Sesleriň adyny çepden saga we sagdan çepe tarap aýtmagy öwreniň.

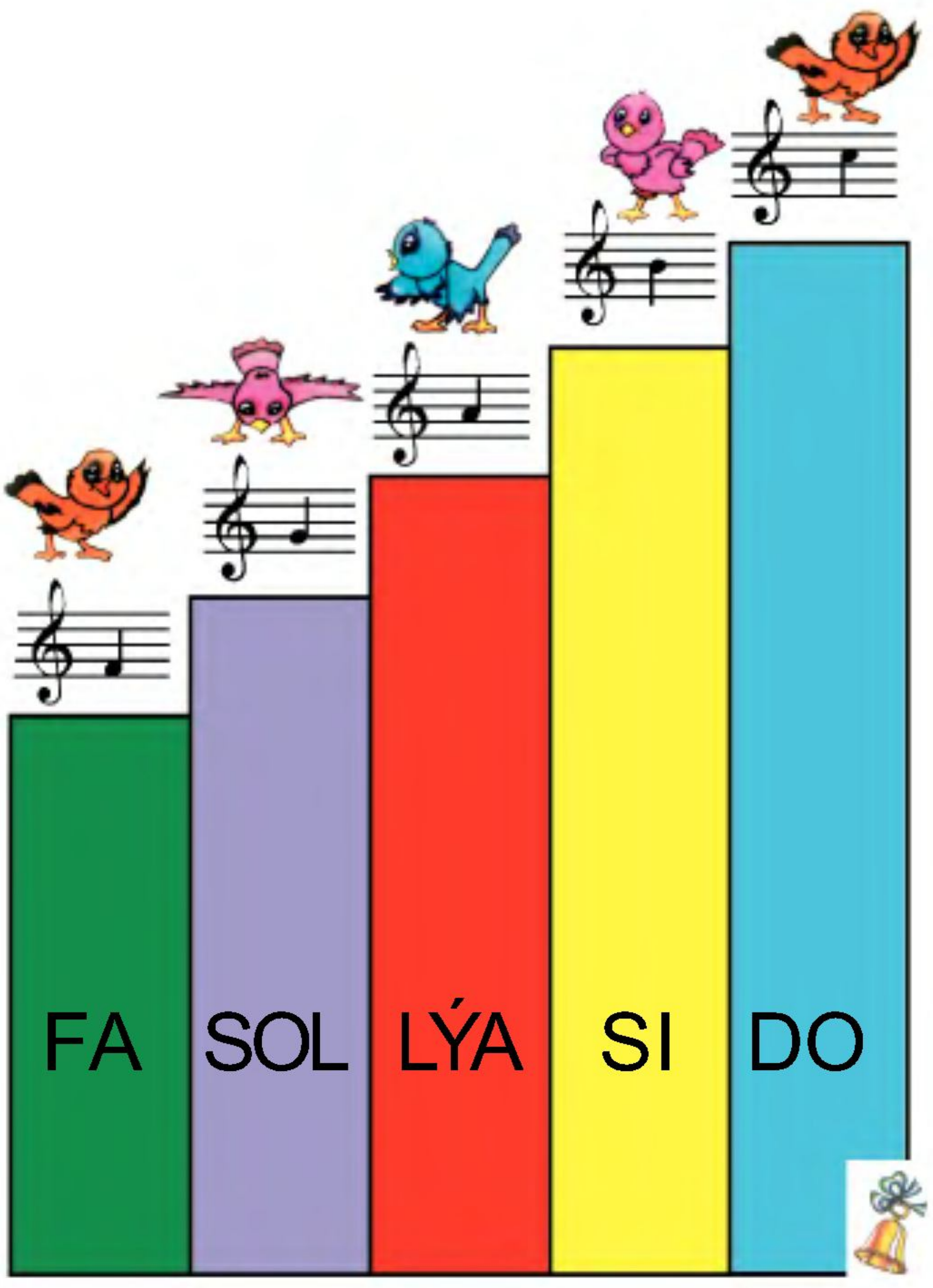

SESLERI DOGRY AÝTMAGY ÖWRENÝÄRIS

A

U

O

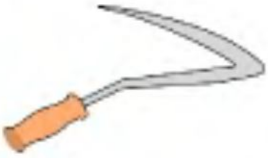

I

Ýe

AÝDYM AÝTMAGYŇ KADALARY

Aýdymy dogry ýerine ýetirmek üçin ony ilki bilen üns berip diňlemeli.

Aýdym aýdanyňyzda göwräňizi dogurlap dik durup ýada oturyp aýtmaly.

Aýdym aýtmazdan öň howlukmazdan dem almaly we eginleri götermeli däl.

Sözüň arasynda dem almaň.

Aýdymyň sözleriniň anyk eşidilmegi üçin çekimli we çekimsiz sesleri dogry aýtmaly.

Aýdym aýdanda sesiňiz ýeňil we owadan eşidilsin. Sesleri çekip aýdyň.

Aýdymy labyzly, diňleýjilere ýakymly bolar ýaly edip aýtmaly.

Aýdymy mugallymyňyzyň eline seredip aýtmagy öwreniň.

AU DIÝENDE SES AŞAKDAN ÝOKARY TARAP ÇYKÝAR.

OKAMAGY BILIP ALSAŇ

(özbek dilinde)

Sözleri **M.Ýusupowyňky** Sazy **M.Dadabaýewiňki**

O‘qishni bilib olsang,
Juda yaxshi o‘zingga.
Bolday shira kiradi
Har bir aytgan so‘zingga.

Kitoblar kulib boqar
Sho‘x, o‘ynoqi ko‘zingga.
Gullar poyandoz bo‘lar
Bosgan har bir izingga.

O‘qimishli kishilar
Aqllidir, donodir.
O‘qib bilimli bo‘lsang,
Barcha ishing a’lodir.

SESLER ÝOKARY, AŞAK WE BIR TEKIZ BELENTLIKDE BOLÝAR.

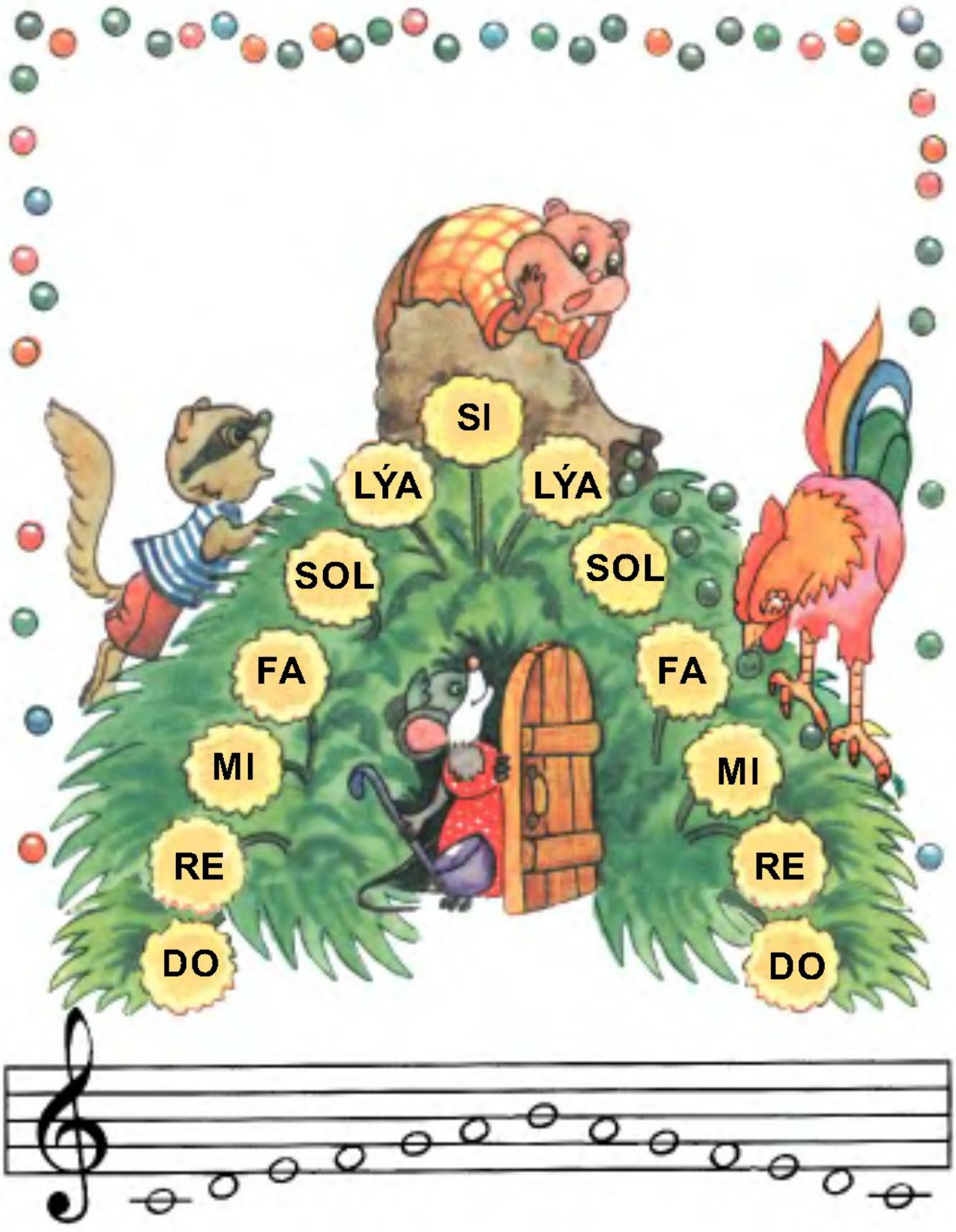

Ene-atańyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

PAGTA

Sözleri **T.Ilhamowyňky** Sazy **F.Nazarowyňky**

Pagtam, pagtam, jan pagtam
Arassa ýüpek pagtam
Senden alýan, eşreti
Sende şöhrat şan, pagtam

Sen göwnümiň guwanjy
Watanymyň daýanjy
Senden alýan lezzeti
Saňa söýgim, kän pagtam.

Gaýtalama :

Pagtam, pagtam, jan pagtam
Saňa söýgim kän pagtam

Saz sesleri nota bilen ýazylýar. Notalar ýazylýan bäş sany göni çyzyga **NOTA DÜŞEGI** diýilýär.

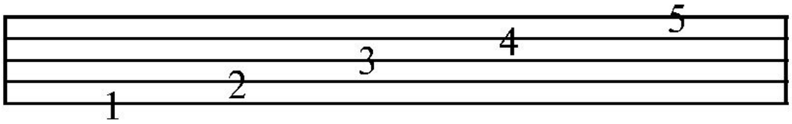

Hany aýdyň, okuwçylar nähili saz gurallaryny çalýarlar?

SKRIPKA AÇARY

Skripka açarynyň aýlawly bölegi nota düşeginiň ikinji çyzygyn öz içine alýar.

Ikinji çyzygyň üstünde SOL sesi ýazylýar. Bu açara SOL açary hem diýilýär. Skripka açaryny owadan ýazmagy öwreniň.

ANDIJAN POLKASY

Halk sazy

Şadyýan

TANYŞYŇ

Kompozitor saz ýazýar.

Şahyr goşgy ýazýar.

Aýdymçy aýdym aýdýar.

Sazanda saz çalýar.

Ene-atañyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

BAGTY ERKETAÝ
(özbek dilinde)

Sözleri **H.Muhammediňki**
Sazy **T.Taşmatowyňky**

Voy, voy, voy, voy,
Baxtiy erkatoy.
Ertalab turib
Ichmas ekan choy.

Voy, voy, voy, voy,
Baxtiy erkatoy.
Darsni qoldirib,
Keyin ishi voy.

SESHATARLARYŇ ÝOKARLANMAGY WE PESELMEGI

Fortepiano

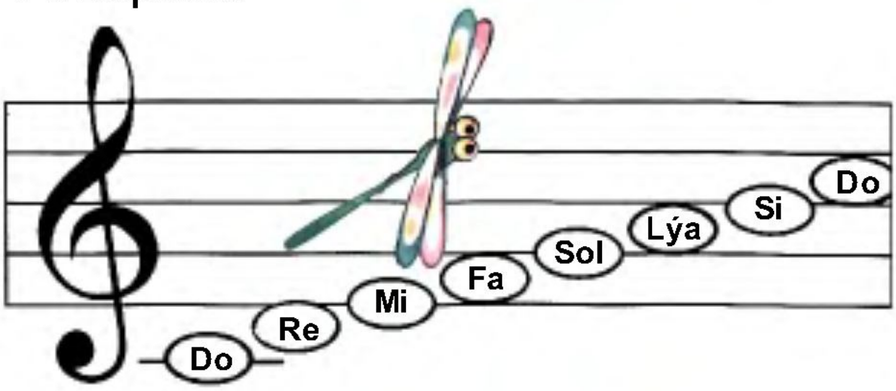

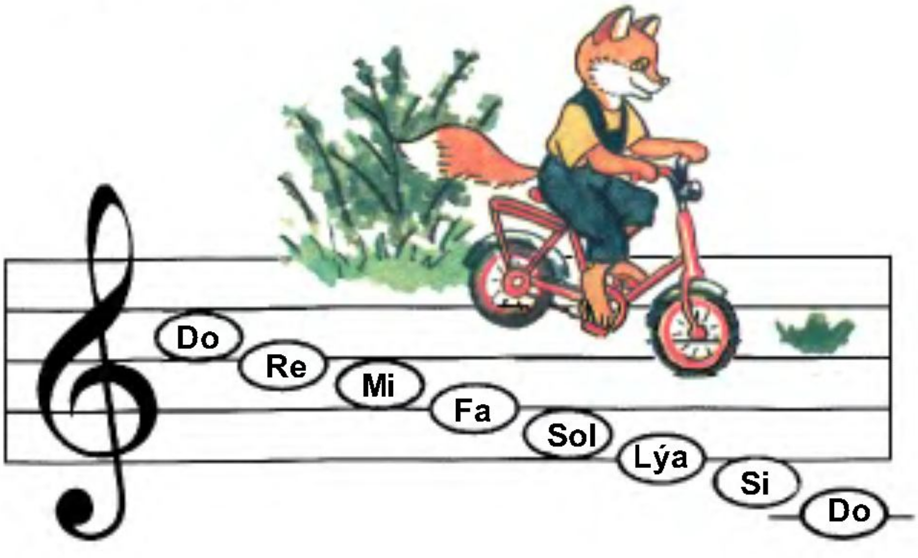

Ene-ataňyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

GÜÝZ

Sözleri **N. Rozymuhamedowyňky**
Sazy **S.Abramowanyňky**

Gelip ýetdi jöwher güýz,
Sandyk açdy göwher güýz.
Baglaryň sahawaty –
Saçyldy näz-nygmaty.
Lýa-lýa, lýa-lýa-lýa-lýa.
Saçyldy näz-nygmaty.

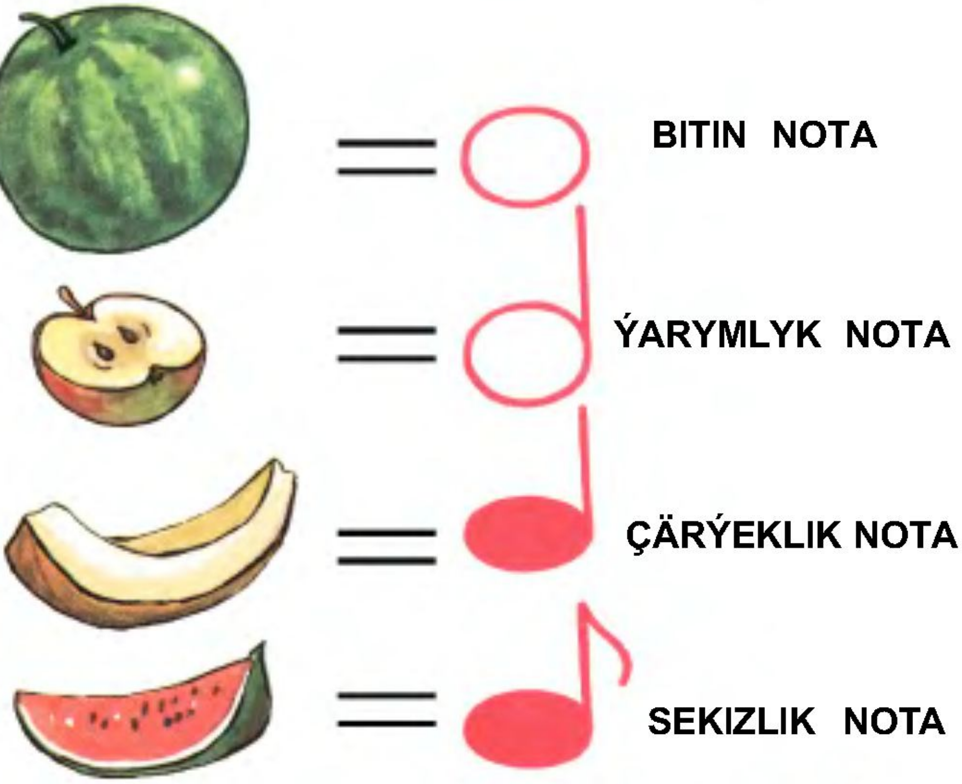
BITIN NOTA
ÝARYMLYK NOTA
ÇÄRÝEKLIK NOTA
SEKIZLIK NOTA

AÝDYM SÖZ WE HEŇLERDEN YBARATDYR. SÖZ HARPLAR BILEN, HEŇ BOLSA NOTALAR BILEN ÝAZYLÝAR.

Saz diňläň

PIANINO

Sözleri **M. Zaýnitdinowanyňky**
Sazy **J.Najmiddinowyňky**

Do, re, mi, fa, sol, lýa, si,
Mekdep pianinosy.
Klawişi ak, gara.
Göresiň geler, gara.

Bir, iki, üç, sag aýak,
Heňine salyň gulak,
Ýaňly saza goşulyp,
Aýdym aýdýarys gülşüp.

SESLERIŇ UZYN-GYSGALYGY

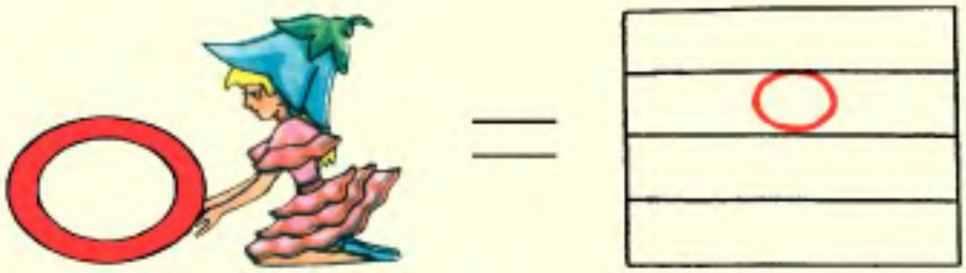

Bitin nota

Bitin ýagdaýyndaky miweler bitin notany aňladýar.

Almany ortasyndan bölsek, iki sany deň ýarym bölek emele gelýär.

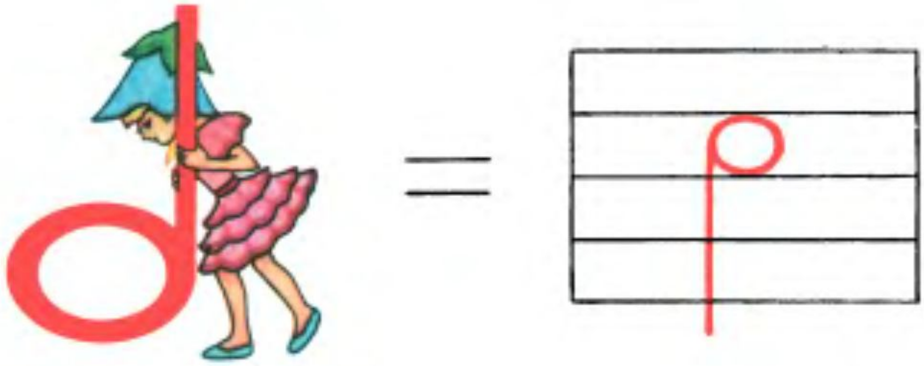

Ýarym nota
Bitiniň ikiden biri ýarym bolýar.

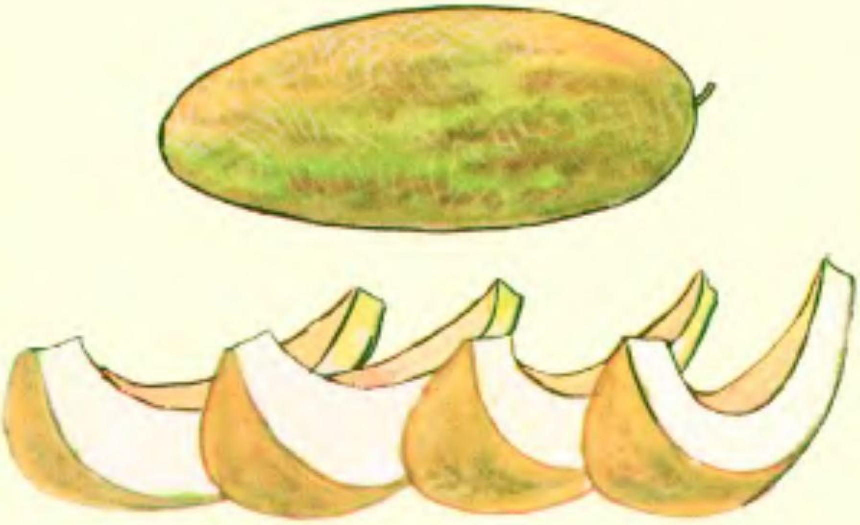

Gawuny dörde bölsek,
her bir bölegi çärýek bolýar.

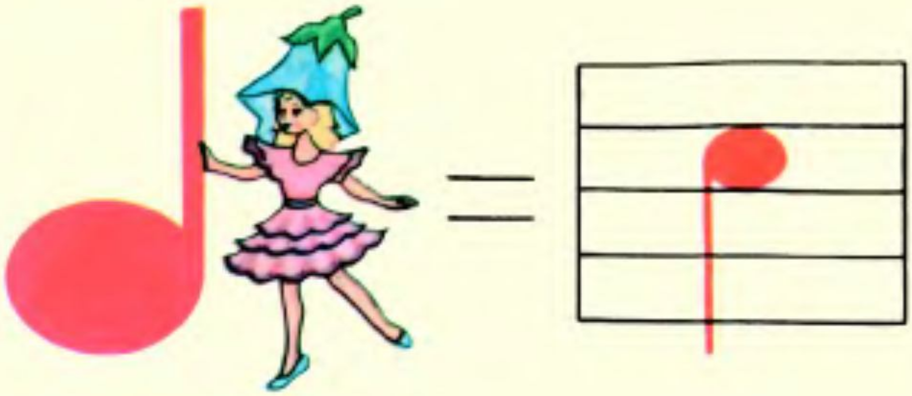

Çärýek nota
Bitiniň dörtden biri çärýek bolýar.

Ene-atañyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

ÇAPAK-ÇAPAK ELLERI

Sözleri **O.Gurdowyňky** Sazy **D.Nuryýewiňki**

Ýazyň güni, köp ýaşa
Kowduň sowuk ýelleri!
Jigim ýetdi üç ýaşa,
Çapak çalýar elleri.

Jigim çapak çalyp dur,
Ýazyň ap-ak ýagşyna.
Gülüp goşýar goşa nur,
Ýazyň gülden nagşyna.

Gaýtalama:

Jigim ýetdi üç ýaşa,
Ýazyň gülden nagşyna.

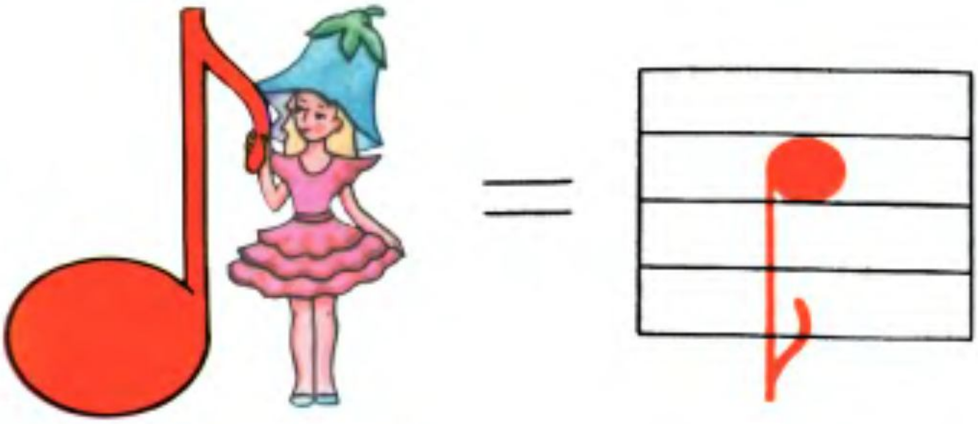

Sekizlik nota

Bitiniň sekizden biri sekizlik bolýar.

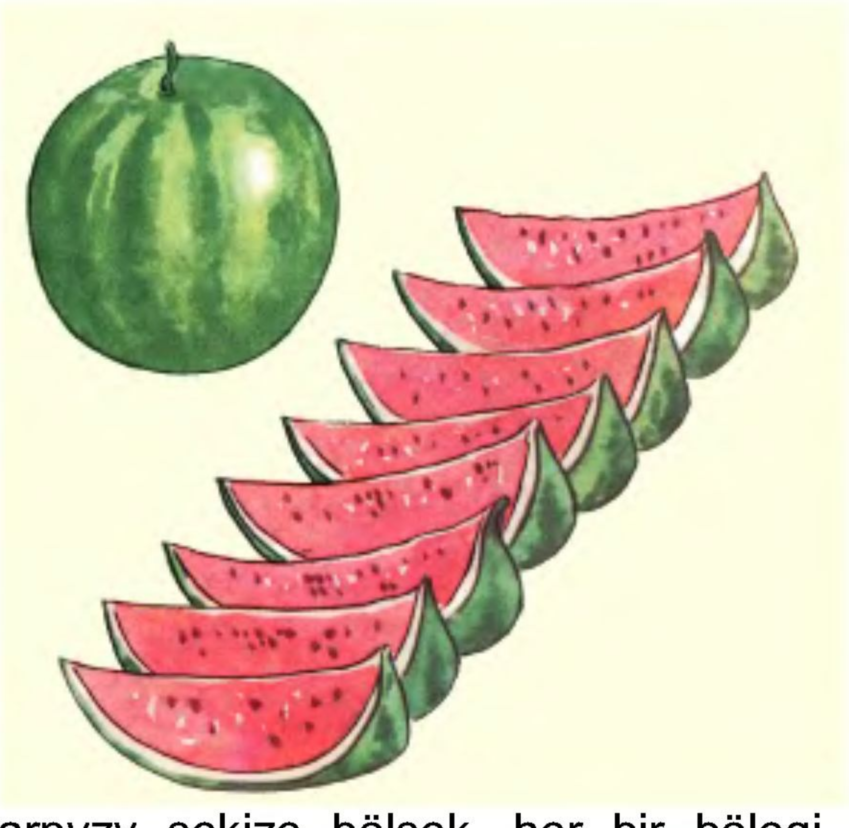

Garpyzy sekize bölsek, her bir bölegi onuň sekizden bir bölegi bolýar.

Ene-atañyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

PÖKGIM

Sözleri **K. Taňrygulyýewiňki**
Sazy **W.Ahmedowyňky**

Aldym elime,
Alaja topum.
Geliň, hemmejäň,
Pökgini gapyň...

Gaýtalama:

Pök-pök, pök-pök
Seslener pökgim.
Pök-pök, pök-pök
Beslener pökgim.

SOLIST

ANSAMBL

AÝYJYK

Sözleri **M. Okilowanyňky** Sazy **I.Akbarowyňky**

Gara gözli ak aýy,
Bize myhmana geler.
Täze ýyl baýramynda,
Şatlanyp oýnap berer.

Hany oýna aýyjyk,
Ýanyňda arça göm-gök,
Daşyndan bir aýlangyn,
Oýnawaçlary görgün.

HER BIR AÝDYMY SESLI AÝTMAK WE DÜRLI SAZ GURALLARYNDA ÇALMAK BOLAR.

DOLANÇA

Halk sazy

ÝOLKA

(özbek dilinde)

Sözleri **Z.Diýoryňky** Sazy **H. Muhamedowanyňky**

Chaman-chaman bog‘larning
Bizlar jambil-rayhoni.
Bizning quvnoq qo‘shiqlar
Jaranglatar har yonni.

Salom senga, ko‘k archa,
Qishin-yozin yashnaysan.
Yaproqlaring ninacha,
Yasangansan, go‘zalsan.

NOTALARYŇ ATLARYNY AÝDYŇ

NOTALARYŇ BÖLÜNIŞI ÝADYŇYZDAMY?

BULAR NÄHILI UZYNLYKDAKY NOTALAR WE SESLER?

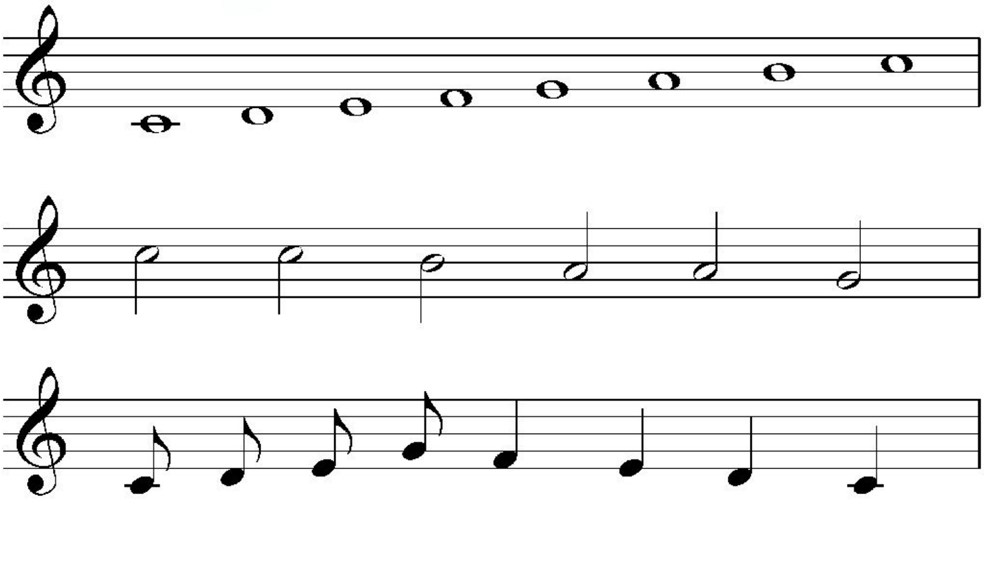

AÝDYM AÝDANDA SÖZLERINIŇ ANYK WE DÜŞNÜKLI BOLMAGYNA ÜNS BERIŇ

ARÇA BAÝRAMY

(özbek dilinde)

Sözleri **P.Mömininiňki** Sazy **N.Narhojaýewiňki**

Hammani ham etar xurram
Barcha bayram, barcha bayram.
Rosa-rosa etar xurram
Archa bayram, archa bayram.

G a ý t a l a m a :

Bo‘lsa hamki qancha bayram
Eng yaxshisi archa bayram.

O‘rmonzordan qadam tashlab
Yangi yilni kelar boshlab,
Archajonning qish faslida
Kelganligi soz, aslida.

G a ý t a l a m a :

HARPLYK BAÝRAMY

(özbek dilinde)

Sözleri **P.Möminiňki**
Sazy **D.Amanullaýewanyňky**

Alifbodan
Harflarni
Biz o‘rgandik
oz-ozdan.
Minnatdormiz
O‘rgatuvchi
Muallimdan –
ustozdan.

Gaýtalama:

Tilimizni
Sayratadi
Alifbomiz bayrami.
Dilimizni
Yayratadi
Bayramlarning
xurrami.

Har bir harf
Daftarlarda
Gijinglaydi
toy bo‘lib.
Yozganimiz
Ko‘rinadi
Yulduz bo‘lib,
oy bo‘lib.

Gaýtalama

Oldimizga
Saf tortishdi
Askarlarday harflar.
Barchasiga
Qo‘shiqlarda
Berib o‘tdik ta’riflar.

Gaýtalama

REBUS

Aşakdaky sözleri anyklaň:

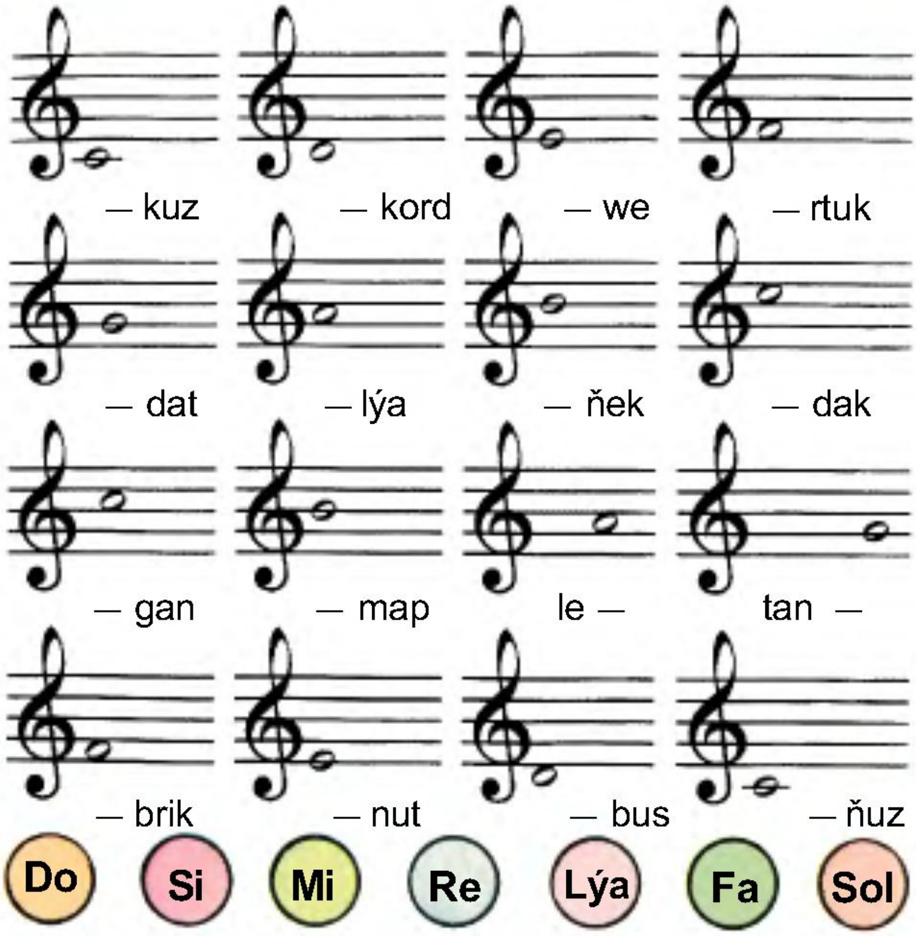

Diňleýäris, saz bilen nyzamly ýöremegi öwrenýäris.

MARŞ

Sazy **F.Nazarowyňky**

Hany aýdyň, toplar haýsy çyzyklarda ýerleşipdir?

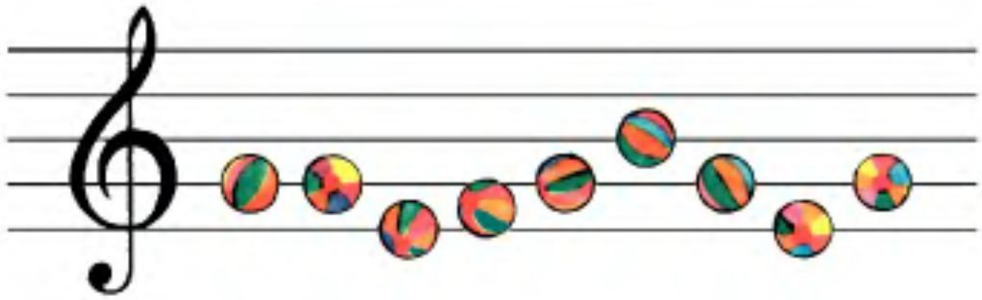

LEGLEKGAR
(özbek dilinde)

Sözleri **Ý.Ishakowyňky** Sazy **S.Abramowanyňky**

Laylakqor-u laylakqor,
Laylakqorga men xumor.
Kiydirar keng dalamga
Oq ipakdan ko‘ylak qor.

Dehqonlarga tilak qor,
Paxtaoyga kerak qor.
Goho meni quvalab,
Qamar uyga tentak qor.

SAZY DIŇLÄP, OŇA ÇEPEK ÇALMAK BILEN GOŞULÝARUS.

ÇERTMEK

Halk sazy

Şadyýan

TAPMAÇA

Üns berip diňläň we tapyň:

Okuwçy aşakdaky mysaldan haýsy birini çaldy?

Bir mysaldan iň uzyn sesleri el göterip görkeziň.

Bu seshatarda ýetişmeýän sesi dilden aýdyp dolduryň.

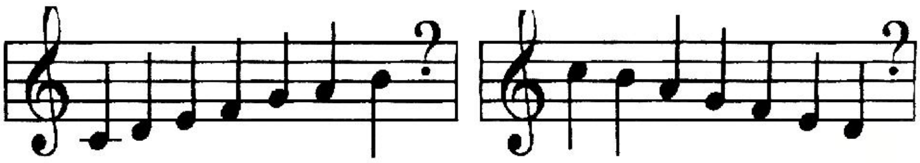

DILHIRAJ

Halk sazy

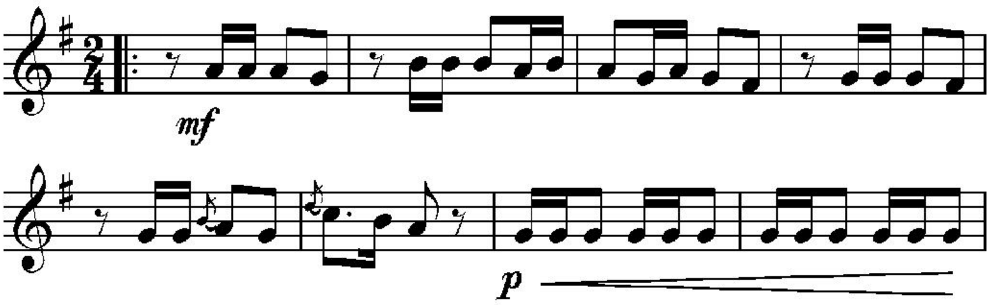

Sazy diňläp, oňa çapak çalmak bilen goşulyşyň.

DUTARYŇ BAÝATY

Halk sazy

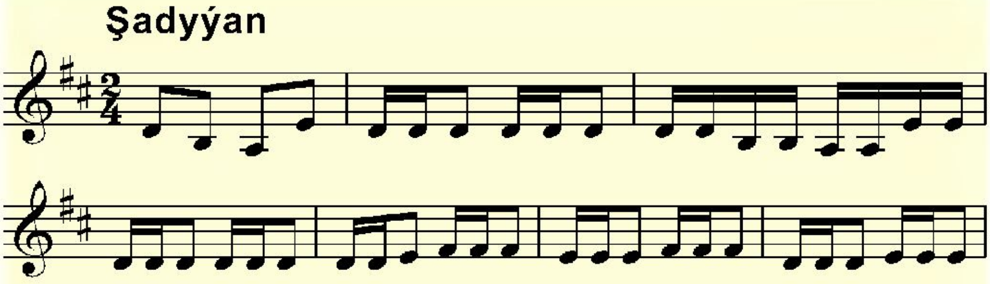

Öwrenýäris, aýdym aýdýarys

SALAM BEREN ÇAGALAR

(özbek dilinde)

Sözleri **P.Möminiňki** Sazy **N.Narhojaýewiňki**

Salom bergan bolaning
O'zi odobli,
Kulib turgan yuzlari
Go'yo oftobli.

Gaýtalama:

Salom berish, bu –
A'lo alomat,
Salom berganlar,
Bo'ling salomat.

Salom bergan bolaning
Darsi doim «besh»,
Maktab, uyda, ko'chada
Yaxshilarga esh.

Gaýtalama

AÝDYM AÝDANDA SÖZLERIŇ ANYK WE DÜŞNÜKLI BOLMAGYNA ÜNS BERIŇ.

Öwrenýäris, aýdym aýdýarys

BENEWŞE

(özbek dilinde)

Sözleri **A.Rahmatyňky** Sazy **G.Kadyrowyňky**

Binafshaxon, binafsha,
Navbahorning gulisan.
Erta bahor ochilib,
Bizni xursand qilasan.

Öwrenýäris, aýdym aýdýarys

EJE

Sözleri **N.Baýramowyňky**
Sazy **J.Gurbangylyjowanyňky**

Aý, eje, jan eje,
Sözi şerbet bal eje.
Parlak güllerim
Saýrak dillerim, eje!

G a ý t a l a m a :
Jan eje, jan eje,
Sen, sen mähriban eje!
Aýdyň günlerim,
Aýym, ýyllarym eje!

Bal eje, gül eje,
Bagymda bilbil, eje!
Şatlyk, begenjim,
Sensiň guwanjym, eje!

Özüňiz tapyň

1. «DO» notasy nirede ýazylypdyr?

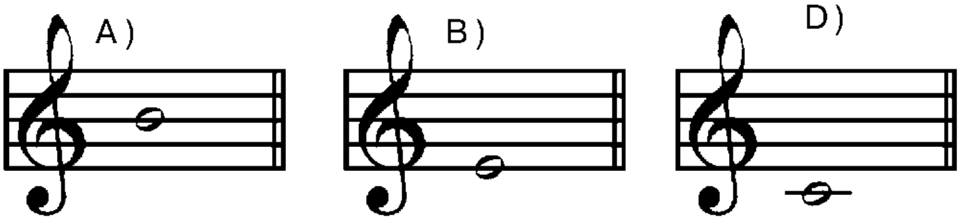

2. Näçenji hatardaky ses hatary dogry ýazylypdyr?

A) do, re, mi, sol, fa, lýa, si, do;
B) do, mi, re, fa, sol, lýa, si, do;
D) do, re, mi, fa, sol, lýa, si, do;
E) do, re, mi, fa, sol, si, do, lýa.

3. «FA» notasy nirede ýazylypdyr?

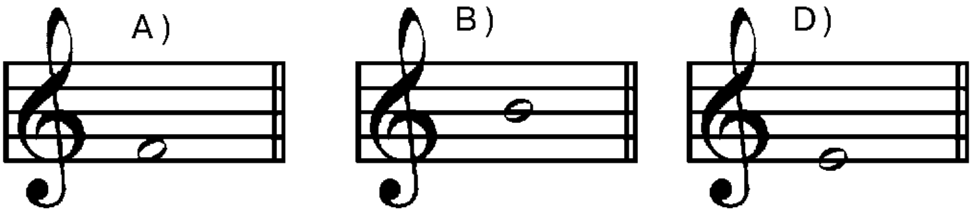

4. Iň belent sesi tapyň.

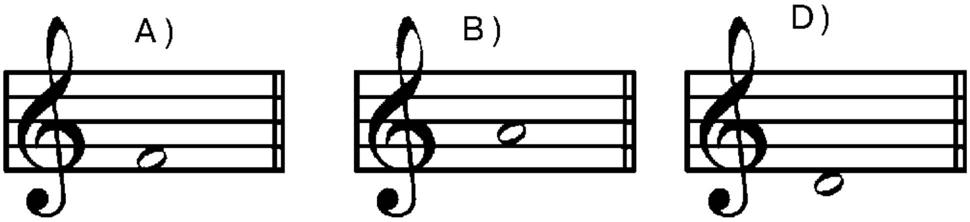

5. «SOL» açary nirede dogry ýazylypdyr?

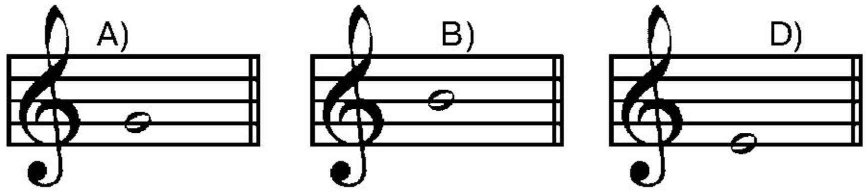

6. Iň pes sesi tapyň.

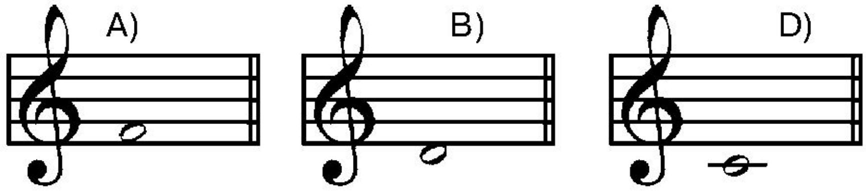

7. «SOL» açary nirede dogry ýazylypdyr?

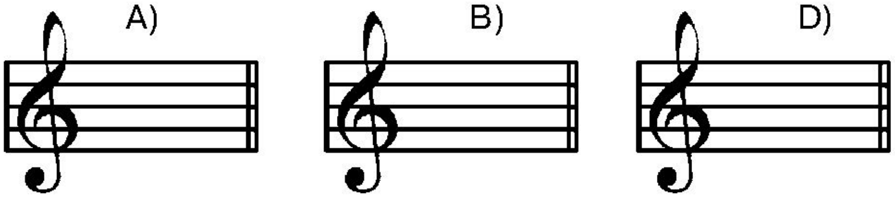

8. Sazy kim döredýär?

A) şahyr;
B) solist;
D) kompozitor;
E) sazanda.

GÖZEL ÜLKE

Sözleri **K. Taňrygulyýewiňki**
Sazy **W. Ahmedowyňky**

Çeşme çaýlarda
Suwlar akyp dur.
Ülkäme güneş
Nurun döküp dur.

Şadyýan gezýäs
Bagda, saýada
Taýýar uçmaga
«Kosmos», Aýa-da.

Gaýtalama:

Ýurdum ala-ýaz,
Gülleýär, ösýär.
Ýeńişden-ýeńşe
Gadamyn basýar.

GULLOLA

(özbek dilinde)

Sözleri **M.Okilowanyňky** Sazy **IL.Akbarowyňky**

Biz bahorda chiqamiz
Dalalarga, bog‘larga.
Gullolalar ochilgan
Ko‘m-ko‘k maysazorlarda.

Dalalarda ochildi
Gunafshalar, lolalar.
Bizga uchib kelishdi
Mayna, bulbul, sa’valar.

Bir tomonda lolalar,
Quvnab terar bolalar.
Bir tomonda qushchalar
Bizni qutlab sayrashar.

Ene-atañyzyň we uly doganlaryňyzyň kömeginde ýat tutuň

GUŞJAGAZ

Sözleri **K. Taňrygulyýewiňki**
Sazy **W.Ahmedowyňky**

Bahar gelýär,
Ýaz gelýär.
Ördek gelýär,
Gaz gelýär.

Gaýtalama:
Guşjagaza-a
Guşjagaz!
Saýramaga
Gel baga.

Oýnasana,
Guşjagaz!
Saýrasana,
Guşjagaz!

KEBELEK

(özbek dilinde)

Sözleri **Z. Diýaryňky** Sazy **S.Babaýewiňki**

Hoy gul emgan kapalak,
Qanotlaring ipakdak.
Seni ko‘rdim bog‘chamda,
Meni qilding jonsarak.

Uchrataman har kuni
Seni go‘zal bog‘chamda,
So‘rib gullar bargini
O‘tirasan olchamda.

Borib ushlay deganda
Shoshib qolib uchasan.
Sira tutqich bermasdan
Guldan gulga ko‘chasan.

KOMPOZITORLAR

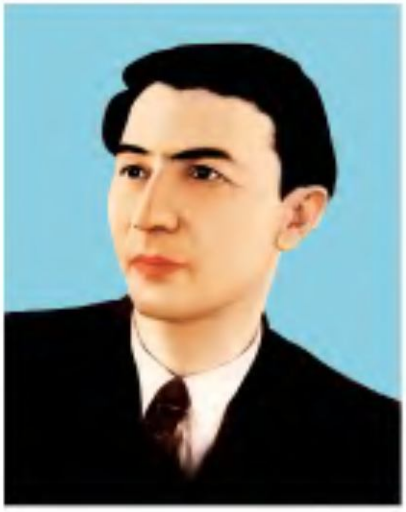

Mutal Burhanow

Gafur Kadyrow

Fattah Nazarow

Nadim Narhojaýew

Özüňiz tapyň

1. Saz eserini nädip diňlemeli?

A) ýuwaşja gepleşip diňlemeli;
B) galmagal etmezden diňlemeli;
D) ümsüp oturyp, üns bilen diňlemeli.

2. Bitin notanyň içinde näçe sany ýarym nota bar?

A) 4 sany ýarym nota bar;
B) 2 sany ýarym nota bar;
D) 6 sany ýarym nota bar.

3. Näçe sany çärýek nota ýarym nota deň?

A) 4 sany çärýek nota;
B) 2 sany çärýek nota;
D) 8 sany çärýek nota.

4. Näçe sany çärýek nota bir bitin nota deň?

A) 2 sany çärýek nota;
B) 8 sany çärýek nota;
D) 4 sany çärýek nota.

5. Ses hatarynda nähili nota düşürlip galdyrylypdyr?

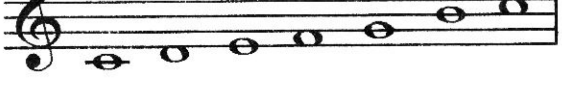

Oýnap-güleliň, aýdym aýdalyň

TANS

Özbek halk sazy

Ýeňil

ÇITTIGÜL

(özbek dilinde)

Sözleri **G. Gulomyňky**

Halk sazy

Şadyýan

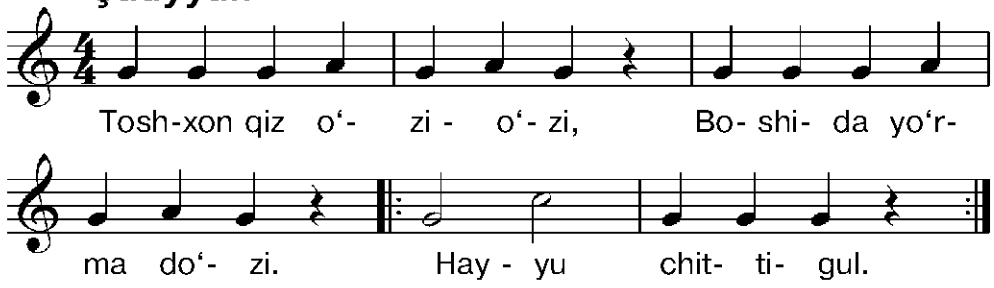

Saz diňleýäris

ÇERTMEK

Özbek halk sazy

Şadyýan

DUTARYŇ MUKAMY

Halk sazy

Şadyýan

ANDIJAN POLKASY

Özbek halk sazy

Şadyýan

TÜRKMEN KOMPOZITORLARY

Aşyr Kulyýew

Weli Ahmedow

Aman

Durdy Nuryýew

SAZ GURALLARY

Dutar

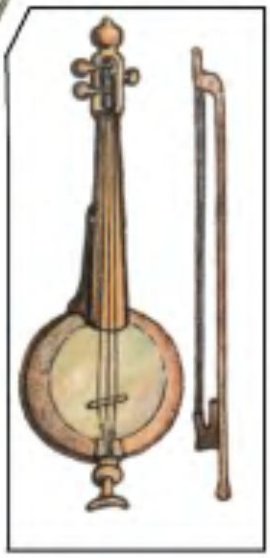

Gyjak

Gopuz

Dilli tüýdük

Gargy tüýdük

Pianino

KÖÇE BAGY

Türkmen halk sazy

Çaltrak

NAR AGAJY

Türkmen halk aýdymy

Çalt

GELIŇ, SAZ DIŇLÄLIŇ!

KÜŞTDEPDI

(Türkmen halk aýdymly tansy)

Küştdepdi – bu türkmenleriň toýlarda ýerine ýetirýän aýdymly tansydyr. Küştdepdi ir döwürlerde döräpdir. Ol häzir hem toýlaryň bezegidir. Küştdepdiniň ýörite aýdymlary bolýar. Şol aýdymlara goşup tans edilýär. Bu tans birnäçe bolup tegelenişip, aýlanyp, sag aýagyňy ýere urmak bilen ýerine ýetirilýär.

GELIŇ, KÜŞT DEPELIŇ!

Başalyň-a, başalyň,
Göwünleri hoşlalyň.
Garaşsyzlyk toýunda
Küşt depmäge başalyň.

ÝATDA SAKLA:
Aýdym-sazyň üç görnüşi bar: AÝDYM, TANS, MARŞ.

MAZMUNY

Eziz bossan – Özbegistan. Sözleri M.Mirzanyňky.
Sazy D.Amanullaýewanyňky..5
Milli saz gurallary bilen tanyşyň...6-7
Sesleri dogry aýtmagy öwrenýäris...10
Aýdym aýtmagyň kadalary...11
Pagta. Sözleri T.Ilhamowyňky. Sazy F.Nazarowyňky...............14
Nota düşegi..15
Skripka açary..16
Andijan polkasy. Halk sazy..17
Bagty erketaý. Sözleri H. Muhammediňki.
Sazy T.Taşmatowyňky 19
Seshatarlaryň ýokarlanmagy we peselmegi...........................20
Güýz. Sözleri N. Rozymuhamedowyňky.
Sazy S.Abramowanyňky...21
Sesleriň uzyn-gysgalygy. Bitin nota.......................................24
Ýarym nota 25
Çärýek nota...26
Çapak-çapak elleri. Sözleri O.Gurdowyňky.
Sazy D.Nuryýewiňki...27
Sekizlik nota..28
Pökgim. Sözleri K. Taňrygulyýewiňki.
Sazy W.Ahmedowyňky..29
Aýyjyk. Sözleri M. Okilowanyňky. Sazy I.Akbarowyňky............31
Dolança. Halk sazy..32
Ýolka. Sözleri Z. Diýoryňky. Sazy H.Muhamedowanyňky............33
Arça baýramy. Sözleri P. Mömininiňki. Sazy N.Narhojaýewiňki.........35
Harplyk baýramy. Sözleri P. Mömininiňki.
Sazy D.Amonullaýewanyňky...36
Marş. Sazy F.Nazarowyňky...38
Çertmek. Halk sazy...40
Tapmaça...41
Dilhiraj. Halk sazy...42
Dutaryň baýaty. Halk sazy...43
Salam beren çagalar. Sözleri P.Mömininiňki.
Sazy N. Narhojaýewiňki..44
Özüňiz tapyň...47
Çuşjagaz. Sözleri K. Taňrygulyýewiňki.
Sazy W.Ahmedowyňky..51
Oýnap-güleliň, aýdym aýdalyň...55
Türkmen kompozitorlary...59

HAMIDULLA NURMATOV, NADIM NORXO‘JAYEV

MUSIQA

1-sinf uchun darslik

Qayta ishlangan 9-nashri

(Turkman tilida)

Terjime eden K.Hallyýew
Redaktor *Ş. Abdullaýewa*
Çeper redaktorlar: *O.Baklikowa, Ş.Mirfaýazow*
Tehredakdor *T.Smirnowa*
Korrektor *Ş. Abdullaýewa*
Kompýuterde sahaplaýjy *B. Aşurow, A.Sulaýmonow*

Neşir. lits. № 154. 14.08.09. Çap etmäge rugsat edildi 22.04.2011. Ölçegi 70x100 $^{1}/_{16}$.
Kegli 18. Arial garniturasy. Ofset çap ediliş usuly. Şertli n.l. 5,16. Neşir l. 6,5.
861 nusgada çap edildi. Sargyt........ Şertnama 46-2011.

Özbegistanyň Metbugat we habar agentliginiň
Gafur Gulam adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýünde çap edildi.
100128. Daşkent, Şaýhantahur köçesi, 86.

Biziň internet salgymyz: www.iptdgulom.uz
E-mail: iptdgulom@sarkor.uz